

UDK: 346.9 (497.6 Sarajevo) “ 18 “
DOI: 10.51237/issn.2744-1172.2025.54.191
Primljen: 28. 8. 2025.
Prihvaćen: 29. 9. 2025.
Izvorni naučni rad

Alma Omanović-Veladžić

Univerzitet u Sarajevu – Orijentalni institut
Sarajevo, Bosna i Hercegovina
almav37@gmail.com

Sudski slučaj jednog prezaduženog sarajevskog kožara (tabaka) s početka 19. stoljeća

Abstrakt: Ovaj rad analizira ostavinski slučaj sarajevskog kožara – *tabaka* s početka 19. stoljeća čija je smrt dovela do pokretanja sudskog postupka, tokom kojeg je utvrđeno da je ostavio dugove te da je potrebno dodatno razmatranje u vezi s podjelom preostale imovine. Radi se o Đipa Mustafa-baši, sinu Ibrahima, nastanjenom u sarajevskoj mahali Vekil-harča. Na osnovu šerijatskih sudskih zapisnika prikazan je cjelokupan postupak ostavinske rasprave, pri čemu su povjerioci zatražili od suda da im se iz imovine umrlog izmire neisplaćeni dugovi. Posebna pažnja posvećena je detaljnoj analizi popisa ostavštine, uključujući pokretnu i nepokretnu imovinu, iznos i strukturu dugovanja, sudske troškove te dinamiku podmirivanja povjerilaca iz dostupnih sredstava. Ovaj slučaj ilustrira složenost odnosa između privatne imovine, porodičnih prava i obaveza prema trećim licima u okviru osmanskog pravnog sistema, te pruža uvid u ekonomski položaj i svakodnevne izazove sarajevskih zanatlija u prvoj polovini 19. stoljeća.

Ključne riječi: Sarajevo, kožar (tabak), kassam-defter, popis, zaostavština, nasljednici, povjerioci

Abstract: This paper analyzes the inheritance case of a Sarajevo tanner (*tabak*) from the early 19th century, whose death led to the initiation of legal

proceedings, during which it was established that he had left debts and that further consideration was needed regarding the distribution of the remaining estate. The person in question was named Đipa Mustafa-baša, son of Ibrahim, from Sarajevo, and was recorded as a resident of Vekil-harč Mahala. Based on Sharia court records, the entire probate process was presented, during which the court was petitioned by creditors for the recovery of unpaid debts from the estate of the deceased. Special attention is given to a detailed analysis of the inventory of the estate, including movable and immovable property, the amount and structure of the debts, court expenses, and the process of satisfying the creditors from the available assets. This case illustrates the complexity of the relationship between private property, family rights, and obligations toward third parties within the Ottoman legal system and offers insight into the economic position and everyday challenges faced by Sarajevo artisans in the first half of the 19th century.

Keywords: Sarajevo, tanner (tabak), Kassam-defter, census, estate, heirs, creditors

Cilj ovog rada je da se na osnovu šerijatskih sudskih zapisnika s početka 19. stoljeća analizira ostavinski postupak kožara Đipa Mustafa-baše iz Sarajeva, fokusirajući se na pravno rješavanje dugovanja i nasljednih prava, kao i na širu sliku imovinskih odnosa u tadašnjem osmanskome društvu.

U radu se primjenjuje kvalitativna istraživačka metoda zasnovana na analizi primarnih izvora, konkretno šerijatskih sudskih zapisnika koji dokumentuju ostavinsku raspravu. Također se koristi metoda studije slučaja, pri čemu mikrohistorijski pristup služi za kontekstualizaciju konkretnog slučaja unutar šireg okvira osmanskog pravnog i ekonomskog sistema. Analitička pažnja usmjerena je na klasifikaciju i interpretaciju imovine, dugovanja i pravnih koraka, čime se izvodi šira slika o pravnim običajima i ekonomskim okolnostima tog vremena. Usporedbom ovog slučaja s ostavinskim postupkom jednog vojnog zapovjednika

iz Sarajeva nastojali smo ukazati na razlike u sastavu imovine, njenoj vrijednosti, visini dugova, vrstama taksi i troškova, te pružiti uvid u specifičnosti društvenog i ekonomskog položaja različitih profesija unutar urbane osmanske sredine. Time se istovremeno osvjetljava institucionalni kontekst u kojem su se ovakvi slučajevi odvijali.

Smrt fizičkog lica (ostavitelja) označava kraj njegovog pravnog subjektiviteta, što neminovno dovodi do promjena u uspostavljenim pravnim odnosima koji su postojali za njegova života. Takav pravni vakuum zahtijeva preciznu regulaciju putem posebnih pravnih normi, sadržanih u nasljednom pravu – grani građanskog prava koja uređuje pravne posljedice smrti pojedinca. Nasljedno pravo određuje koja prava i obaveze prestaju smrću, a koja se prenose na ostaviteljeve nasljednike, te u kojoj mjeri ostavitelj može testamentom raspolagati svojom imovinom.¹

Da bi se pravni status imovine i obaveza umrle osobe uredio i doveo u skladu s pravnim poretkom, zakonodavac je uveo posebne propise koji reguliraju postupak otvaranja ostavinske rasprave. Ovaj postupak omogućava utvrđivanje i podjelu prava i obaveza koje je umrla osoba imala kao subjekt različitih pravnih odnosa, čime se osigurava usklađivanje s pravnim normama i pravično razrješenje svih imovinskih pitanja.

Sam ostavinski postupak uključuje više faza koje se provode s ciljem pravedne podjele imovine. Ostavinski postupak obuhvata identifikaciju zaostavštine, odnosno ukupne imovine koja je ostavitelju pripadala u trenutku smrti, namirenje obaveza ostavitelja (kao što su dugovi i troškovi ukopa), izvršenje eventualnih testamentarnih odredbi, te raspodjelu preostale imovine među nasljednicima, u skladu s važećim pravnim normama. U kontekstu šerijatskog prava ovaj postupak dodatno je usmjeren na dosljednu primjenu pravila o nasljeđivanju koja su sadržana u Kur'anu i pravnoj tradiciji, čime se osigurava pravična i normativno utemeljena podjela zaostavštine. Ovaj trostepeni pravni okvir osigurava da raspodjela zaostavštine bude zakonita, pravična i u

¹ Više vidi: Hafiz Abdulah Bušatlić, *Porodično i nasljedno pravo Muslimana: Glavne ustanove i propisi* (Sarajevo: Islamska dionička štamparija u Sarajevu, 1926), 132.

potpunosti usklađena sa šerijatskim propisima, čime se štite interesi svih relevantnih strana u ostavinskom postupku.²

Prema šerijatskom pravu, pojedinac može testamentom raspolagati najviše trećinom ($\frac{1}{3}$) svoje ukupne imovine. Preostale dvije trećine ($\frac{2}{3}$) obavezno pripadaju zakonskim nasljednicima u skladu s pravilima islamskog nasljednog prava. Muški nasljednici, poput sinova, nasljeđuju dvostruko više od ženskih nasljednica, kao što su kćeri. Primjera radi, ukoliko iza ostavitelja ostanu jedan sin i dvije kćeri, sinu pripada polovina nasljedstva, dok svaka od kćeri nasljeđuje jednu četvrtinu ukupne ostavštine.

U situaciji kada umrla osoba nema muških potomaka, a iza sebe ostavi dvije ili više kćeri, one zajedno nasljeđuju dvije trećine ($\frac{2}{3}$) ostavštine, neovisno o njihovom broju. U pogledu nasljednih prava bračnih partnera, supruga (udovica) nasljeđuje jednu osminu ($\frac{1}{8}$) imovine ukoliko je ostavitelj imao potomstvo, odnosno jednu četvrtinu ($\frac{1}{4}$) ako potomstva nema. Suprotno tome, suprug (udovac) nasljeđuje jednu četvrtinu ($\frac{1}{4}$) ako je ostaviteljica imala potomstvo, a polovinu ($\frac{1}{2}$) ukoliko nije imala djece. Ukoliko umrla osoba ne ostavi ni potomke ni roditelje, pravo na nasljedstvo prelazi na braću, sestre ili druge bliže srodnike, prema hijerarhiji utvrđenoj šerijatskim nasljednim pravilima.³

Ova pravila, koja se temelje na šerijatskom zakonu, obezbjeđuju pravednu raspodjelu imovine među nasljednicima, pri čemu žene imaju zakonsko pravo na nasljedstvo, što je značajna karakteristika šerijatskog nasljednog prava, u odnosu na mnoge druge pravne sisteme gdje su žene bile isključene ili imale ograničena prava na nasljedstvo.⁴

² Opširnije vidi: Bušatlić, *Porodično i nasljedno pravo*, 132–133. O “čistoj ostavini” i njenoj raspodjeli vidi i u radu: Nenad Filipović, “Paša Nuhbegović i braća Gagići”, *Specto: časopis za kulturu i društvena pitanja*, god. II, br. 2, Sarajevo, 2025, 23.

³ Opširnije vidi: Bušatlić, *Porodično i nasljedno pravo*, 136–156.

⁴ Više vidi: Dragana Amedovski, “Žena u ulozi naslednice u osmansko doba: primer žene muslimanke na Centralnom Balkanu (17-18.vek)”, P.o.: *Glasnik Etnografskog instituta SANU*, LXVII, 2, Beograd, 2019, 326–328.

U Sarajevu je početkom 19. stoljeća, kao i stoljećima prije, postupak ostavinske rasprave provodio Sarajevski šerijatski sud, koji je bio ključna institucija u upravljanju zaostavštinama. Prilikom popisa procjenjivana je cjelokupna imovina umrlog. Šerijatski se čisti ostatak imovine dijelio među zakonskim nasljednicima, nakon što bi se izmirili svi dugovi i obaveze te isplatili sudski troškovi. Svaki nasljednik dobivao bi izvod iz *kassam-deftera* zavedenog u *sidžilu*.⁵

Navedeni popis vršen je od strane šerijatskog suda, najčešće na zahtjev porodice umrlog, odnosno njegovih nasljednika, ili dužnika u slučajevima nasljednih sporova, maloljetnosti nasljednika ili u situacijama kada nasljednici nisu postojali. U tim okolnostima imovina umrlog bila je predmet sistematskog popisivanja, nakon čega se iznosila na javnu licitaciju. Svaka pojedinačna stavka imovine evidentirana je zasebno, uz navođenje njene procijenjene novčane vrijednosti.

U okviru regulisanja imovinsko-pravnih odnosa među građanima šerijatsko-pravne norme propisivale su stroge sankcije, naročito u cilju zaštite života i imovine. U slučajevima neizvršavanja ugovorenih obaveza šerijatsko pravo je primjenjivalo rigorozne mjere uz provođenje ubrzanog sudskog postupka s ciljem efikasnog izvršenja duga. Postupak je bio formalno pojednostavljen: ukoliko dužnik ne bi izmirio dug, slijedilo je njegovo pritvaranje. Kada povjerilac nije mogao naplatiti potraživanje drugim sredstvima, obraćao se kadiji, koji bi, pošto bi utvrdio osnovanost zahtjeva, naložio hapšenje dužnika. Dužnik je ostajao u pritvoru sve dok ne izmiri dug, dok ne bude obezbijeđen jamac koji bi garantovao isplatu u određenom roku, dok povjerilac ne zatraži njegovo oslobađanje, ili dok ne izdrži propisanu zatvorsku kaznu. Na taj način lišavanje slobode dužnika predstavljalo je sredstvo prinude u slučajevima kada dug nije bio izmiren u skladu s prethodno ugovorenim uslovima.

⁵ *Kassam-defter* predstavlja evidenciju o podjeli imovine umrle osobe među njenim zakonskim nasljednicima. Ova podjela se unosila u službeni sudski registar – *sidžil*, uz ovjeru nadležnog kadije. *Kasam-defter* je poznat i pod nazivom *tereke-defter*. Usp. Azra Gadžo-Kasumović, "Mulla u Bosanskom ejaletu", *Anali*, knj. XXVII-XXVIII, Sarajevo, 2008, 21.

U slučaju smrti dužnika njegova lična imovina ulazila bi u ostavinsku masu iz koje bi se podmirivali dugovi prema povjeriocima.⁶

Zahvaljujući *sidžilima* – knjigama Sarajevskog šerijatskog suda,⁷ kao i drugim dostupnim primarnim historijskim izvorima i rukopisnoj građi omogućeno je prikupljanje relevantnih podataka o slučaju sarajevskog kožara Đipa Mustafa-baše, sina Ibrahima, iz mahale Vekil-harča⁸, koji je u više navrata postao predmet sudskih rasprava zbog svojih zaduženja koje je napravio tokom života.

Kožarski zanat i pravna praksa u Sarajevu početkom 19. stoljeća: Sudski slučaj Đipa Mustafa-baše

Kožarski zanat (*tabački esnaf*) u Sarajevu predstavljao je značajnu komponentu zanatske i ekonomske strukture grada, čiji je razvoj bio usko povezan s osmanskim administracijom, trgovačkim tokovima i lokalnim potrebama. Sarajevo je bilo centar zanatske proizvodnje, a kožarski zanat zauzimao je značajno mesto u okviru urbane i ruralne privrede. Radionice u kojima se obrađivala sirova koža poznate su kao *tabhane*, a zanatlije koji su se time bavili zvali su se *tabaci*, na arapskom jeziku poznati kao *debbag* (kožari). Njihove radionice bile su smještene u sarajevskoj čaršiji, uz obalu Miljacke, u dijelovima poznatim kao Donji i Gornji Tabaci.⁹

⁶ Više o tome vidi: Rašid Hajdarević, “Jedan popis uhapšenih dužnika u Sarajevu iz godine 1843-44”, P.o.: *Glasnik arhiva i Društva arhivskih radnika Bosne i Hercegovine*, knj. IV-V, godina 1964–65, Sarajevo, 1965, 331–332.

⁷ O *sidžilima* vidi opširnije: Azra Gadžo-Kasumović, “O *sidžilima* u Gazi Husrev-begovoj biblioteci”, *Analii*, knj. XXI-XXII, Sarajevo, 2003, 41–83.

⁸ Mahala Vekil-harča je poznata kao *Hadžijska mahala*. Alija Bejtić, *Ulice i trgovi Sarajeva* (Sarajevo: Muzeji grada Sarajeva, 1973), 17. i 359.

⁹ O vrsti kože i stvarima koje su izrađivali sarajevski *tabaci* opširnije vidi: Osman A. Sokolović, “Tabački obrt pred okupaciju Sarajeva”, *Novi Behar*, god.VII (1933–1934), br. 17–18, 246–247; Hamdija Kreševljaković, “Esnafi i obrti u Bosni i Hercegovini: (1463-1878) – Sarajevo”. *Zbornik za narodni život i običaje Južnih Slavena*, knjiga XXX, sv. 1, (Zagreb: JAZU, 1935), 127–131; Hamdija Kreševljaković, *Izabrana djela*, sv. 2, (Sarajevo: “Veselin Masleša”, 1991), 116–117.

Među nekoliko poznatih tabačkih porodica u Sarajevu svoje mjesto ima i porodica Đipa (Đipa-ogli)¹⁰, za koju pretpostavljamo da je bila nastanjena u sarajevskoj mahali Vekil-harča, jer smo među stanovnicima ove mahale pronašli nekoliko članova iz ove porodice.¹¹ U jednom sidžilu Sarajevskog šerijatskog suda s početka 19. stoljeća pronašli smo zabilježeno nekoliko sudskih dokumenata koji se odnose na jednog člana iz ove zanatske, kožarske porodice. Radi se o sarajevskom kožaru Mustafa-baši, koji je umro u Beogradu tokom dužeg boravka kao putnik.¹² Njegovi dugovi bili su veći od vrijednosti ostavinske mase. Iza njega su ostali sljedeći nasljednici: njegova vjenčana supruga, udovica Umihana-hatun, kći Čauša Mustafa-baše, maloljetni sin Salih te dvije maloljetne kćeri Aiša i Fatima.¹³

Kao što vidimo, umrli kožar Đipa uz svoje ime Mustafa nosio je titulu “baša”, koja je označavala, između ostalog, provincijskog lokalnog janjičara koji nije bio stacioniran u vojnim utvrđenjima, već je obavljao različite poslove, prvenstveno esnafske prirode. Po potrebi je, na dobrovoljnoj osnovi, učestvovao u vojnim pohodima pod bajrakom, čime je stjecao određene povlastice i društveni ugled. Ova pojava bila je naročito izražena na području sarajevskog kadiluka, s posebnim intenzitetom u samom Sarajevu. Vremenom je došlo do transformacije njihove društvene uloge, te su se pripadnici ove grupe sve više usmjeravali ka ekonomskim i poslovnim aktivnostima. Posljedično, naziv “baša”, koji

¹⁰ Hamdija Kreševljaković i O. A. Sokolović navode oblik prezimena “Džipa”. Vidi: Kreševljaković, *Izabrana djela*, sv. 2, 117 i O. A. Sokolović, “Tabački obrt...”, 247.

¹¹ Usp. Alma Omanović-Veladžić, *Hronika Muhameda Enverija Kadića kao izvor za izučavanje kulturne historije Bosne i Hercegovine*, Posebna izdanja LXV (Sarajevo: Univerzitet u Sarajevu – Orijentalni institut, 2021), 273, 347. i 418.

¹² U dokumentu na drugom mjestu navodi se da je njegovo vrijeme boravka trajalo pet mjeseci. Usp. GHB, Sidžil Sarajevskog šerijatskog suda br. 43, 73. U radu smo se opredijelili za naziv Sidžil sarajevskog kadije (SSK).

¹³ Ime tabaka Đipa Mustafa-baše nalazi se zabilježeno i u Kadićevoj *Hronici* među umrlima iz 1218/1803-04, gdje se navodi samo ime njegovog maloljetnog sina Salih da je ostao iza njegove smrti. TE:XVI:122. Usp. Omanović-Veladžić, *Hronika Muhameda Enverija Kadića*, 347.

je izvorno označavao mjesnog janjičara, postao je sinonim za ugledne i imućne članove čaršijske zajednice.¹⁴

Tokom svog života spomenuti kožar zadužio se kod više osoba. Nakon njegove smrti, zbog dugova koji su prelazili vrijednost njegove cjelokupne imovine, njegov slučaj je u više navrata završavao na sudu dok se nije iznašlo prihvatljivo rješenje za sve strane u sporu. U ranije spomenutom sidžilu Sarajevskog šerijatskog suda s početka 19. stoljeća pronalazimo zabilježen *zahtjev povjerilaca (tur. gurema)*¹⁵ *radi izmirenja potraživanja*;¹⁶ *potom rješenje o prodaji jednog dijela imovine umrlog*¹⁷ i *ostavinski popis sačinjen od strane Suda*.¹⁸

Prva sudska rasprava: Zahtjev povjerilaca umrlog sarajevskog kožara Ćipa Mustafa-baše upućen Sarajevskom kadiji radi izmirenja potraživanja

Dana 25. džumadel-ahira 1218. godine po hidžri (12. oktobra 1803) povjerioci umrlog Ćipe, svaki poimenično, podnijeli su zahtjev kadiji da se proda njegova *kuća u punom privatnom vlasništvu/mulkovnom vlasništvu (bir bāb mülk menzil) i jedna toplica/banja (bir bāb ılıca)*¹⁹

¹⁴ Usp. *Katalog osmanskih dokumenata*, sv. 1, obradila Azra Gadžo Kasumović (Sarajevo: Gazi Husrev-begova biblioteka, 2018), 252.

¹⁵ *Gurema* – oni koji imaju potraživanja iz zaostavštine umrloga; vjerovnici. Abdulah Škaljić, *Turcizmi u srpskohrvatskom jeziku*, 6. izd. (Sarajevo: "Svjetlost", 1989), 293.

¹⁶ GHB, SSK br. 43, 72–73.

¹⁷ GHB, SSK br. 43, 52–53.

¹⁸ GHB, SSK br. 43, 71–72.

¹⁹ *ilidža (tur. ılıca)* – izvor ljekovite vruće vode; toplice, banja; ime nekoliko lokaliteta za sumporne vode na području Bosne. Škaljić, *Turcizmi*, 344. Ljekovite termalne banje zatvorenog tipa, kaplidže (tur. *kaplıca*), podizane su uz prirodno tople sumporovite izvore. Više vidi: Mehmed Mujezinović, "Kronogram na Novopazarskoj banji", *Prilozi za orijentalnu filologiju*, br. 20-21/1970-71, Sarajevo, 1974, 437–440; Andrej Andrejević, "Dva novopazarska amama", *Balkanika*, No. VII (1976), Beograd, 1976, 299–301.

Napomena: Jedna sarajevska ulica u istočnom području starog dijela grada, ispod Alifakovca, nosi naziv *Toplik*, koji je dobila od istoimenog vrela na lijevoj obali rijeke Miljacke. Bejtić, *Ulice i trgovi Sarajeva*, 359–360.

u blizini džamije Vekil-harča u istoimenoj mahali kako bi se podmirili njihovi dugovi.²⁰

Povjerioci, podnosioci zahtjeva su: Zildžija Mula Ibrahim, sin Sulejmana, iz sarajevske mahale Mimar Sinana²¹; Sabura (Sabura-zade) Mula Sulejman, sin hadži Ibrahima, iz sarajevske mahale Kebkebira²²; Čankušić (Čankuš-ogli) Fejzulah-baša, sin Mehmeda, iz sarajevske mahale Havadže Sinana²³; Divović (Div-ogli) Ibrahim-baša, sin Husejna, iz sarajevske mahale Kasim Katiba²⁴; Kasabaš (Kasabaš-ogli) Mula Abdulah, sin Ahmeda i bakal Nuhan-baša, iz sarajevske mahale Hadži Ise²⁵; Nefisa, kći Ibrahim-efendije, iz mahale Bakrbabe²⁶, čiji je zastupnik na Sudu bio Karo Abdulah-baša, sin Hasana, iz mahale Gazgani hadži Alije²⁷; zimija²⁸ Toma, sin Stanka, iz sela Čemanovići (Kemanovik)²⁹ u džematu Pale, koji pripada nahiji Sarajevo, čiji je zastupnik na Sudu bio bakal Mehmed-baša, sin Saliha, iz Terzibašine mahale³⁰; zimija Stanko, sin Jovana, iz sela Rakovac³¹, Staniša i drugi zimija Stanko, iz sela Borovac (Borovač)³² i druge zimije, koje je na Sudu zastupao Husejn-odobaša, sin Ahmeda, iz mahale Kučuk Katiba³³.

²⁰ GHB, SSK br. 43, 72–73.

²¹ Mahala Mimar Sinana je poznata kao *Golobrdica*. Bejtić, *Ulice i trgovi Sarajeva*, 17. i 163.

²² Sarajevska mahala Kebkebir hadži Ahmeda poznata je kao *Mišćina mahala*. Bejtić, *Ulice i trgovi Sarajeva*, 16. i 84.

²³ Mahala Havadže Sinana Volodera je poznata kao *Goloderica*. Bejtić, *Ulice i trgovi Sarajeva*, 353.

²⁴ Kasim Katibova mahala je poznata kao *Pehlivanuša*. Mehmed Mujezinović, *Islamska epigrafika u Bosni i Hercegovini*, knj. I: Sarajevo (Sarajevo: "Sarajevo-Publishing", 1998), 426.

²⁵ Mahala hadži Ise je poznata kao *Dugi sokak*. Bejtić, *Ulice i trgovi Sarajeva*, 17. i 148.

²⁶ Mahala Bakrbabe je poznata kao *Atmejdani*. Bejtić, *Ulice i trgovi Sarajeva*, 400–01.

²⁷ Mahala Gazgani hadži Alije je poznata kao *Širokača*. Bejtić, *Ulice i trgovi Sarajeva*, 16.

²⁸ *Zimija* – nemuslimanski podanik i štićenik Osmanske Države.

²⁹ Danas istoimeno naselje koje se nalazi u podnožju planine Romanije istočno od Pala.

³⁰ Mahala Terzi-baše je poznata kao *Terzibašina*. Bejtić, *Ulice i trgovi Sarajeva*, 18. i 355.

³¹ Moguće je da se ovdje radi o naseljenom mjestu Borovac u općini Sokolac.

³² Danas istoimeno naselje u općini Sokolac.

³³ Mahala Kučuk Katiba je bila poznata kao *Mlini* ili *Nadmlini*. Bejtić, *Ulice i trgovi Sarajeva*, 17. i 271.

Supruga umrlog, spomenuta Umihana-hatun je preko svog zastupnika Bektaš hadži Abdulaha, sina Ibrahim-efendije, iz mahale Pešiman hadži Husejna³⁴, izjavila da su navedena dobra njeno vlasništvo, koje je otkupila od muža putem pozajmica mužu u vrijednosti od 375 groša (15.000 para). Njenu izjavu potvrdila su dvojica svjedoka: Mustafa-alem-dar, sin Sulejmana, handžija³⁵ iz mahale Vekil-harča, i Ismail-baša, sin Abdulaha, iz Gornjih Tabaka, čija je podobnost za svjedočenje prethodno utvrđena tezkijom³⁶. Na osnovu priloženih svjedočanstava kadija je odbio zahtjev povjerilaca da se navedena imovina proda radi namirenja dugova, te su ona isključena iz ostavinske mase budući da su priznata kao vlasništvo Umihane-hatun.³⁷

Među svjedocima su bili: debbag Mula Husejn, sin Mustafe, iz mahale Topal Ejnehana³⁸; bakal Kamenjarević (Kamenar-ogli) Ibrahim-baša; bakal Mula Salih, sin hadži Ibrahima; hasećija³⁹ Ibrahim-aga, pekar;

³⁴ Mahala Pešiman hadži Husejna je bila poznata kao *Fazlagina mahala*. Vidi: Bejtić, *Ulice i trgovi Sarajeva*, 16. i 248.

³⁵ *Handžija* – upravitelj ili zakupac hana.

³⁶ *Tezkija* – potvrda o moralnoj podobnosti.

³⁷ Vrlo sličan slučaj zabilježen je u ostavinskom postupku koji se vodio nakon smrti Ahmeda Munib-efendije Glođe, uglednog i imućnog sarajevskog građanina. Svoje imovinsko stanje Glođa je dodatno uvećao ženidbama s pripadnicama bogatih sarajevskih porodica. Iza sebe je ostavio suprugu i tri kćerke, no uprkos tome njegovi amidžići polagali su pravo na dio nasljedstva. Spor oko nasljedstva dostigao je takav stepen da je Glodina supruga Fatima bila prinuđena, uz pomoć svjedoka, dokazivati da zlatnici koje je primila prije zvanične diobe imovine predstavljaju njeno lično vlasništvo. Prema njenoj izjavi, riječ je o iznosu koji je kao pozajmicu uputila svome mužu još prije osam godina, dok se on nalazio u zatočeništvu u Trapezuntu. Sud je uvažio ovu tvrdnju te je iznos od 500 zlatnika izuzet iz ostavinske mase, uz zabilješku da se radi o legitimnoj pozajmici potvrđenoj svjedočenjem dvaju svjedoka. Vidi: Rešid Hajdarević, "Zaostavština iza Ahmed Munib ef. Glođe mutevelije i džabije Gazi Husrev-begova vakufa", *Anali*, knj. II–III, Sarajevo, 1974, 195.

³⁸ Mahala Topal Ejnehana je poznata kao *Lubina mahala*. Bejtić, *Ulice i trgovi Sarajeva*, 17. i 234.

³⁹ *Hasećija* – naziv se odnosio na dvorjanike iz janjičarskog odžaka koji su na sultanskom dvoru obavljali različite počasne dvorske funkcije. U kontekstu Bosne označavao je posebnu vrstu age unutar janjičarskog odžaka koji su najčešće postajali hasećije na osnovu pripadnosti starim i uglednim porodicama usko povezanim s odžakom. Zahvaljujući tom statusu često su dobijali značajne zadatke na lokalnom nivou. Više vidi: Gadžo Kasumović, *Katalog osmanskih dokumenata*, sv. 1, 257.

hasećija Abdulah-aga, sin Mustafa-age; muhzirbaša⁴⁰ Mehmed-čelebi; debbag Omer-baša, sin Mustafe, iz Timur-hanove mahale⁴¹; tabak Mula Salih, sin Horana, iz mahale Vekil-harča; tabak Osman, sin Saliha, iz mahale Havadže-zade hadži Ahmeda⁴² i ostali prisutni.

Sudski postupci u Osmanskom Carstvu otkrivaju složene obrasce zastupanja, posebno među nemuslimanskim podanicima – zimijama – čije je sudjelovanje često bilo posredovano kroz ugledne članove zajednice. Dok su muslimani, osim u posebnim slučajevima poput žena, redovno lično pristupali sudu, zimije su u većini slučajeva bile zastupane putem punomoćnika. Njihovi obrazovaniji članovi, posebno trgovci i zanatlije, lično su prisustvovali sudskim raspravama. Kada je riječ o stranim podanicima, njih su pred šerijatskim sudom zastupali članovi konzularnog osoblja njihove matične zemlje.⁴³ Zastupnici zimija bili su, najvjerojatnije, ugledni i pravno obrazovani pripadnici zajednice – trgovci, zanatlije ili lokalni prvaci, čiji je društveni autoritet pred sudom omogućavao zimijama brži i sigurniji pristup pravdi. Time se pokazuje da je zastupanje bilo i oblik posredničke prakse koja je zimijama omogućavala djelotvorno sudjelovanje u pravnim procesima, uz očuvanje tadašnjeg društvenog poretka i šerijatskog legitimiteta.

Slična dinamika međuovisnosti društvenih aktera i formalne pravne procedure vidljiva je i u slučaju Umihane-hatun, koja je, iako žena u patrijarhalnom kontekstu, iskoristila dostupne pravne mehanizme kako bi zaštitila svoja imovinska prava. Analiza sudskog postupka u kojem je Umihana-hatun zahtijevala priznanje vlasništva nad nekretninom otkriva značaj svjedočenja, ulogu kadije te pravne mogućnosti žena u zaštiti imovinskih interesa. Broj svjedoka i prisutnih nije puka formalnost,

⁴⁰ Muhzirbaša – glavni muhzir, sudski pozivar; službenik koji poziva optužena lica na sud i sprovodi osuđena lica izvršnim organima.

⁴¹ Timur-hanova mahala je poznata kao Čeljugovići ili Čeljugovica. Bejtić, *Ulice i trgovi Sarajeva*, 17.

⁴² Mahala Havadže-zade hadži Ahmeda je poznata po imenu *Pod takišom*. Bejtić, *Ulice i trgovi Sarajeva*, 207.

⁴³ Hana Younis, *Od dućana do pozorišta: sarajevska trgovačka elita 1851-1878*, Historijske monografije, knjiga 15, (Sarajevo: Institut za historiju, 2017), 35. i 40.

već pokazatelj ozbiljnosti procesa u kojem se svi pokušaji zloupotrebe, poput neutemeljenog prisvajanja imovine, dokazuju svjedočenjem i relevantnom dokumentacijom. S obzirom na to da je umrli Đipa bio kožar, prisustvo drugih kožara među svjedocima, odražava esnafsku solidarnost, kao i moguće poslovne odnose, bilo kao saradnici u istom esnafu, suvlasnici radionica ili svjedoci međusobnih dugovanja i transakcija. Kako su kožari proizvodili robu koja je završavala u trgovini, prisustvo bakalâ ukazuje na ekonomske veze između zanatskog i trgovačkog sloja, pri čemu su trgovci najvjerojatnije poslovali s Đipom ili pratili njegove finansijske odnose. Svjedočio je i muhzirbaša Mehmed-čelebi, sudski službenik, čija je uloga, iako formalna, bila važna za verifikaciju postupka. Ovaj raznovrstan sastav svjedoka ne samo da doprinosi kredibilitetu pravnog postupka već i odražava kompleksne društvene, profesionalne i ekonomske veze unutar zajednice.

Druga sudska rasprava: Prodaja jednog dijela imovine umrlog sarajevskog kožara Đipa Mustafa-baše

Nakon prve sudske rasprave uslijedio je novi sudski postupak održan 11. redžeba 1218. godine po hidžri (27. oktobra 1803), u kojem se nastojalo iznaći alternativno rješenje radi barem djelimičnog namirenja postojećih dugova.⁴⁴

Kao što je već ranije navedeno, nakon smrti spomenutog tabaka ostali su sljedeći nasljednici: njegova vjenčana supruga udovica Umihana-hatun, kći Čauša Mustafa-baše, maloljetni sin Salih i dvije maloljetne kćeri Aiša i Fatima. Do okončanja ostavinskog postupka spomenuta Umihana-hatun je punomoću ovlasila Hošo Osman-bašu, sina Mustafe, iz Timur-hanove mahale, da je zastupa pred sudom. Validnost ove punomoći potvrđena je svjedočenjem dvojice uglednih građana: berbera Muharem-baše, sina Abdulaha, iz mahale SAGR Hadži Alije, i handžije Mustafa-alemdara, sina Sulejmana, iz mahale Vekil-harča.

Od imovine iza umrlog, spomenutog Mustafa-baše ostao je *jedan ta-*

⁴⁴ GHB, SSK br. 43, 52–53.

bački dućan sa dvije odaje na spratu, koji se nalazi u Gornjim Tabacima, koji graniči s jedne strane magazom i odajama u punom privatnom vlasništvu Hadži Semiz-ogli, a s druge strane privatnim putem poznatim kao "Zavala" i s dvije strane javnim putem; jedan veliki bakreni kazan, trinaest fučija⁴⁵ i tekna (korita) na rijeci Miljackoj za štavljenje kože.

Zvanični gradski telal Ibrahim-baša objavio je narodu da će biti izvršena sudska prinudna prodaja navedene ostavine zbog dugova umrlog kožara.

Navedena ostavina je prodana po cijeni od 821 groš, a novac od prodaje je primio spomenuti Gavvas Husejn-baša, sin Abdulmumina, iz Gornjih Tabaka, zastupnik povjerilaca, od čega su trebali biti podmireni, o čemu je obaviješten i spomenuti zastupnik Umihana-hatun Hošo Osman-baša.

Među svjedocima čina su bili: debbag Ali-baša, sin Selima, iz mahale Abdulhalim-age⁴⁶; softa Mula Osman, sin Ahmeda, iz mahale debbag Sulejmana; tabak Bekir-baša, sin Mahmuda, iz Timur-hanove mahale; Nezirović (Nezir-zade) Mula Salih, iz mahale Jakub-paše; tabak Mula Mehmed Hadžiibrahimović (Hadži Ibrahim-ogli), iz mahale Vekil-harča; tabak Mula Husejn, sin Mustafe, iz mahale Topal Ejnehana; tabak Salih-baša iz mahale Vekil-harča; tabak Osman-baša, sin Omera, iz mahale Vekil-harča; tabak Murat-baša, sin Saliha, iz mahale Gornji Tabaci; džebedžija⁴⁷ Omer-baša, sin Mehmeda, iz mahale Mokro-zade⁴⁸ i tabak Ismail-baša, sin Alije, iz [Gornjih]⁴⁹ Tabaka.

U obje sudske rasprave koje se odnose na imovinu umrlog Đipa Mustafa-baše — i u vezi sa zahtjevom povjerilaca, i prilikom prinudne

⁴⁵ *Fučija* – drvena poveća posuda, slična burencetu, u kojoj se drži voda, pekmez i sl. Škaljić, *Turcizmi*, 285.

⁴⁶ Mahala Abdulhalim-age je poznata kao *Mutni potok*. Bejtić, *Ulice i trgovi Sarajeva*, 17. i 303.

⁴⁷ *Džebedžija* – pripadnik roda u osmanskoj pješadiji koji su imali teške oklope i koji su uz to koristili koplje i mač. Gadžo Kasumović, *Katalog osmanskih dokumenata*, sv. 1, 255.

⁴⁸ Radi se o mahali Mokro-zade hadži Sinana poznatoj kao *Čebeđžije*. Bejtić, *Ulice i trgovi Sarajeva*, 17. i 131.

⁴⁹ Izostavljena riječ.

prodaje dijela njegove imovine (*trinaest zakonskih dijelova (udjela) od sveukupno šesnaest dijelova (udjela) u dućanu u ulici Gornji Tabaci uz jedan veliki bakreni kazan, trinaest fučija i korita na rijeci Miljackoj za štavljenje kože*) — većina prisutnih svjedoka pripadala je tabačkom esnafu, kojem je i sam Mustafa-baša pripadao. Prisustvo svjedoka uz određene vojne titule (*hasećije i džebedžije*) također pokazuje da su pripadnici vojnog staleža bili uključeni i u civilne, imovinske i pravno-sudske postupke. Činjenica da su izabrani kao svjedoci govori o njihovom društvenom ugledu i vjerodostojnosti. Sud je očigledno smatrao da njihove izjave imaju težinu.

Treća sudska rasprava: Ostavinski popis kožara Ćipa Mustafa-baše, sina Ibrahima, iz mahale Vekil-harča, pred Sarajevskim šerijatskim sudom

U osmanskom urbanom društvu, naročito među trgovcima i zanatlijama, dugovanje nije bilo izuzetak, već pravilo. Sistem veresije, odnosno dužničko-povjerilački odnosi, bio je sastavni dio svakodnevnice – gotovo da nije postojao zanatlija ili trgovac koji nije bio uključen u ovu vrstu ekonomskih relacija. U tom smislu malo je bilo zanatlija bez duga, jer je obrtni kapital često obezbjeđivan kroz pozajmice, odloženo plaćanje sirovina ili kreditiranje kupaca. Dug nije nužno označavao finansijsku nestabilnost, već je predstavljao uobičajeni način poslovanja i održavanja tržišne dinamike. Problemi s naplatom potraživanja, iako česti, nisu automatski značili bankrot ili gubitak imovine, to je bio izuzetak, a ne pravilo. Sarajevo je imalo razvijenu praksu trgovine na veresiju, gdje su novčane pozajmice s dogovorenim procentom zarade, u dokumentima nazvane *fajda* ili *interes*, bile prisutne i među imućnim pojedincima i u veletrgovačkim kućama. Ova praksa pokazuje da je lokalna privreda bila fleksibilna i prilagođavala se, pri čemu je dug više odražavao protok robe i novca nego stvarnu finansijsku krizu.⁵⁰

⁵⁰ Vidi rad: Hana Younis, "Veletrgovac kao kreditor", *Prilozi*, 42, Sarajevo, 2013, 69–101.

Kao što je ranije navedeno, ukoliko dug nije bio naplaćen u ugovorenom roku, dužnik je bio lišen slobode i sproveden u zatvor, gdje je ostajao sve dok ne bi izmirio dug, obezbijedio jemca za isplatu ili izdržao propisanu kaznu. Takav jedan primjer zabilježen je tokom 1843. i 1844. godine usljed neizmirenih dugovanja, gdje je uhapšeno ukupno 281 lice, među kojima se nalazilo i nekoliko pripadnika tabačkog (kožarskog) zanata.⁵¹

Poslije dvije prethodne rasprave vođene pred sudom dana 3. šabana 1218. godine po hidžri (18. novembra 1803) održana je treća rasprava na kojoj je Sarajevski šerijatski sud odobrio popis i procjenu ostavinske imovine, kao i njenu podjelu među povjeriocima. Ova odluka donesena je na zahtjev i uz znanje Hošo Osman-baše, sina Mustafe, iz Timur-hanove mahale, kojeg je punomoću ovlastila spomenuta Umihana-hatun, majka maloljetnih nasljednika i zakonski staratelj imenovan od strane suda.⁵²

Nakon sastavljanja popisa cjelokupne ostavine, koji je uključivao i evidentirane troškove te dugovanja umrlog kožara prema povjeriocima, sud je za svakog povjerioca odredio tzv. nužni iznos duga. Na osnovu tog iznosa povjerioci su djelimično namireni.

Arhivska građa o trgovačkoj porodici Despić iz Sarajeva, koja svjedoči o njihovim novčanim transakcijama u prvoj polovini 19. stoljeća, obrađena je u radu Ibrahima Tepića "Trgovina Despića u prvoj polovini XIX vijeka: (prilog proučavanju nastanka buržoazije u Bosni i Hercegovini)", *Godišnjak društva istoričara Bosne i Hercegovine*, godina XX/1972-73, Sarajevo, 1974, 65-100; Sličnu arhivsku građu o trgovačkoj porodici Budimlić iz istog perioda, koja otkriva njihove finansijske transakcije i upravljanje pozajmicama, analizira Vasilj Popović u članku "Trgovina Budimlića u prvoj polovini 19 stoljeća", *Narodna starina*, vol. 6, br. 14, Zagreb, 1927, 59-70.

⁵¹ Više o tome vidi: Hajdarević, "Jedan popis uhapšenih dužnika u Sarajevu iz godine 1843-44", 334-356.

⁵² GHB, SSK br. 71. U situacijama u kojima su maloljetna djeca ostajala bez oca sudska praksa je podrazumijevala imenovanje staratelja. Uloga staratelja nad djecom često je bila povjeravana ženama, prvenstveno majkama, što se u izvjesnoj mjeri može povezati s njihovom društveno prepoznatom ulogom u neposrednoj fizičkoj brizi o djeci i emocionalnoj povezanosti koja proizlazi iz svakodnevnog zajedničkog života. Odluke o starateljstvu bile su zasnovane na načelu najboljeg interesa djeteta, u skladu sa šerijatskim normama koje uređuju hijerarhiju i podobnost staratelja. Detaljnije vidi: Bušatlić, *Porodično i nasljedno pravo*, 103-113.

Ostavinski popis Sarajevskog šerijatskog suda od 3. šabana 1218.
(18. novembra 1803)⁵³

R.br.	OSTAVINA	količina	vrijednost (para)
[1]	nož	1	281
[2]	sahtijan ⁵⁴	5 tura ⁵⁵	2.505
[3]	mješina (štavljena koža)	106 tura	27.583
[4]	janjeća mješina	31 tura	4.340
[5]	velika fučija sa tabačkim alatom	/	370
[6]	ponovo fučija	/	151
[7]	drveni čatal ⁵⁶ i sargije ⁵⁷	/	141
[8]	rabljeni harar ⁵⁸	2	54
[9]	gvozdeni đevdir ⁵⁹	1	21
[10]	probušena joltava ⁶⁰	1	41
[11]	rabljeni ćilim	1	71
[12]	rabljeno ćebe	1	46
[13]	ponovo rabljeno ćebe	1	25
[14]	trinaest zakonskih dijelova od sveukupno 16 dijelova u dućanu koji je prodat u ulici Gornji Tabaci	/	32.840

⁵³ GHB, SSK br. 43, 71–72.

⁵⁴ *Sahtijan* – 1. učinjena, uređena kozija koža; obično je crvene ili žute boje: crveni sahtijan se zove još kajsar. Od crvenog sahtijana prave se *firale*, a od žutog ostala obuća i predmeti. Od ovog je dobila ime ulica u Sarajevu, *Sahtijanuša*, u kojoj su se izrađivali predmeti od sahtijana. 2. obuća ili neki drugi predmet napravljen od sahtijana ili obložen sahtijanom. Škaljić, *Turcizmi*, 542. O proizvodnji i pripremanju sahtijana vidi opširnije: Ignjat I. Dimić, “Bosanski sahtijan (‘Bosniakenleder’): njegova proizvodnja i pripremanje: študija iz narodne tehnologije”, P.o.: *Delo* (Beograd: [s. n.], 1895), 3–13.

⁵⁵ *Tura* – ovdje uzeta samo u značenju *svežnja*, *zamotojka*, *svitka*. U nas doskora je najviše upotrebljavana za označavanje količine koža u robnom prometu, a nešto rjeđe za količine gajtana, ibrišima, pamuka i drugih vrsta slične robe. Više vidi: Milan Vlajinac, *Rečnik naših starih mera: u toku vekova*, IV sveska, Posebna izdanja, knj. CDLXXII; Odeljenje društvenih nauka, knj. 74 (Beograd: SANU, 1974), 921–922.

⁵⁶ *Čatal* – viljuška; račva, rašlje. Škaljić, *Turcizmi*, 165.

⁵⁷ *Sagrija* (*sargija*) – 1. korica od sablje ili noža; 2. debela izrađena koža (odrezana sa sapi), šagren, šagrenska koža. Škaljić, *Turcizmi*, 542.

⁵⁸ *Harar* – vreća od kostrijeti (od kozje dlake). Više vidi: Škaljić, *Turcizmi*, 313.

⁵⁹ *Đevdir* – cjediljka; bakrena posuda za cijedenje. Škaljić, *Turcizmi*, 250.

⁶⁰ *Joltava* – duga tava, odnosno tendžera s vodoravnom drškom. Škaljić, *Turcizmi*, 372.

[15]	novac – akče koje su svojeručno predate posredstvom Hrdo Osman-age	/	720
Ukupna vrijednost ostavine			69.189 para (1.729 groša i 29 para)

R.br.	Od toga odbitak	vrijednost (pare)
[1]	Resmi kismet (taksa na diobu)	1.107
[2]	Kasamija (taksa za službenika koji rješava ostavine)	396
[3]	Kalemija (taksa pisaru)	183
[4]	Hudamija (taksa za poslugu)	92
[5]	Ihzarija (pozivarina)	91
[6]	Kajdija (unošenje u sudsku knjigu)	45
[7]	Telalija (taksa za telala)	688
[8]	Razni troškovi	600
Svega izdaci		3.171 para (!)⁶¹

Čisti ostatak za podjelu među povjeriocima

- [1] utvrđeni dug od 44.000 para prema Muli Ibrahimu, zildžiji kao podmirenje zajma na osnovu svjedočenja Mustafa-baše, sina Hasana i Osmana, sina Osmana, po zakletvi. Nužni iznos duga koji je podmiren: 11.917 para;
- [2] utvrđeni dug od 80.940 para prema bakaluu Nuhan-baši kao podmirenje zajma na osnovu svjedočenja hasećije Ahmed-age i Mule Mehmeda, sina Hadži Hajdara, po zakletvi. Nužni iznos duga koji je podmiren: 21.923 pare;
- [3] utvrđeni dug od 10.000 para prema Kasabaš (Kasabaš-ogli) Muli Abdulahu kao podmirenje zajma na osnovu svjedočenja Mule Mustafe, sina Mehmed-efendije i drugog Mustafe, sina Halila, po zakletvi. Nužni iznos duga koji je podmiren: 2.708 para;

⁶¹ Napomena: Usklićnikom (!) smo označili da je pogrešno izračunat ukupan iznos izdataka.

- [4] utvrđeni dug od 12.000 para prema Ibrahim-baši Divović (Div-ogli) kao podmirenje zajma na osnovu svjedočenja Derviša, sina Hasana i Ibrahima, sina Saliha, po zakletvi. Nužni iznos duga koji je podmiren: 3.250 para;
- [5] utvrđeni dug od 40.000 para prema Muli Sulejmanu Saburi (Sabura-zade) kao podmirenje duga na osnovu svjedočenja Šakir-efendije i Porča Mule Mehmeda, po zakletvi. Nužni iznos duga koji je podmiren: 10.834 pare;
- [6] utvrđeni dug od 4.000 pare prema Hadži Osmanu kao podmirenje zajma na osnovu svjedočenja Sulejmana, sina Hasan-alemdara i Komšo Ahmed-alemdara, po zakletvi. Nužni iznos duga koji je podmiren: 1.083 pare;
- [7] utvrđeni dug od 3.330 para prema Omer-efendiji kao podmirenje zajma na osnovu svjedočenja Šakir Omera, sina Abdulaha i Hafiza Ahmed-efendije, po zakletvi. Nužni iznos duga koji je podmiren: 901 para;
- [8] utvrđeni dug od 3.600 para prema Hadžimuratović (Hadži Murad-ogli) Ahmed-agi iz Nove Varoši (Jenivarošli) za cijenu ovce na osnovu svjedočenja hasečije Ćato Salih-age i njegovog brata Mule Abdulaha. Nužni iznos duga koji je podmiren: 975 para;
- [9] utvrđeni dug od 13.040 para prema neudatoj djevojci (bâkire) Nefisi, kćeri Ibrahim-efendije, nakon izvršenog prijenosa sredstava na osnovu svjedočenja Rušdi Sulejman-efendije i Sivo hadži Ibrahim-age. Nužni iznos duga koji je podmiren: 3.532 pare;
- [10] dug od 1.000 para prema spomenutoj supruzi Umihani-hatun za mehr-i muedždžel⁶². Nužni iznos duga koji je podmiren: 270 para;

⁶² *Mehr* – bračni dar koji muž daje ženi prilikom sklapanja muslimanskog braka, a sastoji se od novca, dragocjenosti ili druge imovine. Predstavlja pravo žene prema šerijatskom pravu i osigurava joj ličnu imovinu. Može biti isplaćen odmah (*mehr-i muadždžel*) ili kasnije, najčešće u slučaju prestanka braka smrću muža ili razvodom (*mehr-i muedždžel*). Opširnije vidi: Bušatlić, *Porodično i nasljedno pravo*, 23–32; Škaljić, *Turcizmi*, 453.

- [11] utvrđeni dug od 16.000 para prema zimiji Tomi i njegovom bratu Mitru iz sela Ćemanovići za cijenu ovce na osnovu svjedočenja Abdulmumina, sina Abasa i Abdulaha, sina Mustafe, po zakletvi. Nužni iznos duga koji je podmiren: 4.333 pare;
- [12] utvrđeni dug od 10.800 para prema zimiji Staniši iz sela Stupna (Istubna)⁶³ za cijenu ovce na osnovu svjedočenja Abdulaha, sina Mustafe i Mule Saliha, sina Hadži Ibrahima, po zakletvi. Nužni iznos duga koji je podmiren: 2.925 pare;
- [13] utvrđeni dug od 3.080 para prema zimiji Stanku iz sela Rakovac za cijenu ovce na osnovu svjedočenja Abdulaha, sina Mustafe i Mustafe, sina Omera, po zakletvi. Nužni iznos duga koji je podmiren: 834 pare i
- [14] utvrđeni dug od 1.940 para prema zimiji Stanku za cijenu ovce na osnovu svjedočenja Hamze, sina Ebu Bekira i Abdulaha, sina Mustafe, po zakletvi. Nužni iznos duga koji je podmiren: 525 para.

U ostavinskoj evidenciji koja se odnosi na slučaj sarajevskog tabaka Mustafa-baše dokumentovan je niz dugovanja prema različitim društvenim akterima, kako muslimanima tako i nemuslimanima, uključujući pripadnike vjerskih, trgovačkih i zanatskih slojeva. Ova dugovanja, evidentirana mahom na osnovu svjedočenja i položenih zakletvi, svjedoče o složenosti finansijskih i pravnih odnosa u urbanoj osmanskoj sredini početkom 19. stoljeća.

Prema službenom sudskom popisu, Mustafa-bašini dugovi iznosili su ukupno 243.730 para (odnosno 6.093 groša i 10 para), od čega se 3.171 para odnosila na sudske troškove. Navedena evidencija sadrži detaljan prikaz povjerilaca, što omogućava uvid u raznovrsnu strukturu obaveza, od pozajmica i kupovine stoke (ovaca) do bračnih obaveza, poput isplate mehra.

⁶³ Danas istoimeno naseljeno mjesto u općini Šipovo.

Ovaj slučaj je relevantan jer ilustrira da ni zanatlije s reputacijom ekonomske stabilnosti, kao što su tabaci, često percipirani kao imućni članovi gradskog esnafa, nisu bili pošteđeni finansijskih teškoća. Razlozi za takvu situaciju mogli su uključivati loše upravljanje imovinom, akumulaciju neizmirenih dugova ili gubitak prihoda, što u konačnici dovodi do sudskog razmatranja i ostavinskog postupka.

Poseban segment u njegovim dugovima odnosi se na kupovinu ovaca – zabilježeno je šest slučajeva u kojima se Mustafa-baša zadužuje za cijenu ovaca, i to kod različitih zimija iz okolnih sela: Ćemanovići, Stupna, Rakovac i jednog muslimana iz Nove Varoši. Ukupni iznos dugovanja za ovu svrhu iznosi 35.420 para (odnosno 885 groša i 20 para), što jasno ukazuje da nije riječ o sporadičnoj nabavci, već o sistematizovanom ulaganju u sirovine.

S obzirom na činjenicu da je Mustafa-baša bio aktivan u kožarskoj djelatnosti, može se pretpostaviti da je nabavljao ovce primarno radi dobijanja sirovine za obradu kože, a ne u svrhu proizvodnje mesa ili uzgoja stoke. Ovakva poslovna strategija ukazuje na nastojanje da se smanje troškovi proizvodnje, budući da je cijena sirove kože direktno od proizvođača vjerovatno bila značajno niža u odnosu na cijene prerađene kože na gradskom tržištu. Ovaj pristup svjedoči o njegovoj namjeri da povećanjem ulaganja u osnovne sirovine poveća profitabilnost vlastitog zanatskog posla, što ukazuje na promišljen i racionalan način vođenja poslovanja.

Drugi segment dugovanja tiče se visokih iznosa koje duguje gradskim trgovcima i zanatlijama, među kojima se ističu: Mula Ibrahim, zildžija – 44.000 para (1.100 groša); Nuhan-baša, bakal – 80.940 para (2.023 groša i 20 para); Mula Sulejman Sabura – 40.000 para (1.000 groša); Kasabaš Mula Abdulah – 10.000 para (250 groša) i Ibrahim-baša Divović – 12.000 para (300 groša). Ove visoke sume vjerovatno ne predstavljaju samo lične zajmove, već ukazuju na poslovne odnose koji su uključivali nabavku materijala, zajmove za obrtni kapital ili ulazak u partnerske odnose.

Važno je napomenuti i postojanje duga prema supruzi Umihana-hatun u iznosu od 1.000 para (25 groša) na ime mehra (mehr-i muedždžel). Ovaj dug je djelimično podmiren (270 para), što dodatno potvrđuje finansijsku iscrpljenost, ali i važnu činjenicu da su žene imale pravo da pravno potražuju svoja imovinska prava.⁶⁴ Također, postoji dug prema neudatoj djevojci Nefisi, vjerovatno iz nasljednog ili porodičnog imovinskog odnosa, što dodatno komplikuje finansijsku sliku.

Sud je imao ključnu ulogu u procesu izmirenja dugova. Bio je odgovoran za sastavljanje popisa dugova i povjerilaca, kao i za raspodjelu raspoloživih sredstava među njima. Dugovi su se procjenjivali i podmirivali prema prioritetima utvrđenim na temelju zakletvi svjedoka i dostupnih dokaza. Već je ranije utvrđeno da je sud odredio nužni iznos za svakog povjerioca, što je omogućilo djelimično namirenje dugovanja. Ukupni zbir ovih nužnih iznosa iznosi 66.010 para (1.650 groša i 10 para), što predstavlja proporcionalni iznos namirenja u odnosu na ukupne dugove. Analiza pokazuje da su nužni iznosi duga koji su isplaćeni često znatno manji od ukupnog iznosa duga, pri čemu je procenat izmirenja za sve povjerioce iznosio približno 27%. Također, treba napomenuti da je nužni iznos, koji je sud odredio za isplatu svakom povjeriocu, raspoređen iz čistog ostatka imovine, preostalog dijela nakon pokrića određenih sudskih troškova, a koji se inače dijelio među zakonskim nasljednicima. Ovaj postupak svjedoči o regulisanoj pravnoj i ekonomski organizovanoj proceduri u Osmanskom Carstvu, koja je nastojala pružiti određeni nivo zaštite povjericima, ali i smanjiti nepravdu prema porodicama dužnika.

⁶⁴ Pitanje imovinskih i nasljednih prava žena u osmanskome periodu, potkrijepljeno konkretnim primjerima, temeljito su analizirale sljedeće autorice u svojim radovima: Hatidža Čar-Drnda, "Društveni i pravni položaj žene muslimanke u osmanskoj Bosni", *Znakovi vremena*, vol. 10, br. 37, Sarajevo, 2007, 124–153; Dragana Amedovski, "Osmanska žena na Centralnom Balkanu između stereotipa i stvarnosti (16-18. vek)", u: *Glasnik Etnografskog instituta SANU*, LXVI, 1, Beograd, 2018, 119–137; Amedovski, "Žena u ulozi nasljednice u osmansko doba: primer žene muslimanke na Centralnom Balkanu (17-18. vek)", 325–338; Hana Younis, "Položaj žene u posljednim decenijama osmanske uprave – s posebnim osvrtom na život Daše Jelić", *Historijska traganja*, 13, Institut za historiju, Sarajevo, 2014, 187–236.

Ostavinski popis, sastavljen dana 3. šabana 1218. godine po hidžri (18. novembra 1803), daje nam uvid u ekonomsku situaciju umrlog, način njegovog poslovanja, ali i strukturu sarajevskog društva i pravnog sistema u tom periodu. U navedenom popisu ostavine tačno je navedena vrsta pokretne i nepokretne imovine, njihova količina (tura, kom) i novčana vrijednost izražena u parama. Cjelokupna imovina umrlog kožara Đipa Mustafa-baše procijenjena je na 69.189 para, odnosno 1.729 groša i 29 para. U sklopu ostavine popisane je i dućanski inventar spomenutog sarajevskog kožara čiji fond sadrži značajnu količinu različitih vrsta kože (sahtijan, mješina, janjeća mješina i šagrenska koža), alata (nož i drugi tabački alati) i drugu kožarsku opremu (drveni čatal, harar i sl.) koja je bila neizostavna u poslu kojim su se tabaci bavili. U svom posjedu spomenuti kožar je imao i nešto kućnih stvari, kao što su različite posude (fučija, gvozdeni đevđir i joltava) te jedan rabljeni ćilim i dva rabljena ćebeta. Pored kožarske opreme i alata i nešto kućnih stvari kožar Đipa imao je i određeni iznos novca u akčama te udio u poslovnom prostoru (dućanu), što predstavlja značajan kapital, njegov novčano vredniji dio ostavine. Radi se o trinaest zakonskih dijelova od sveukupno šesnaest dijelova u dućanu koji je prodat u ulici Gornji Tabaci u vrijednosti od 32.840 para (821 groš). Dakle, to je onaj dio imovine umrlog koji je prodat nakon što je zvanični gradski telal javno objavio njegovu prinudnu prodaju zbog njegovih velikih dugova.⁶⁵

O prisutnosti sudskih troškova u popisu dugova može se diskutovati u kontekstu pravne kulture Osmanskog Carstva. Sudski troškovi često su predstavljali dodatni teret za porodice umrlih osoba, i u ovom slučaju djelimično su opterećivali već tešku finansijsku situaciju. To također ukazuje na institucionalizovanu funkciju pravnih aparata, čiji zadatak nije bio samo da izračunaju i izvrše raspodjelu imovine, već i da regulišu sve finansijske uplate koje su bile dio formalnog procesa izmirenja dugova.

⁶⁵ GHB, SSK br. 43, 52–53.

Pod sudskim troškovima su se podrazumijevale razne takse za administrativne usluge kao što su: taksa za diobu (*resmi kismet*), za sudskog službenika koji rješava ostavine (*kasamija*), taksa pisaru (*kalemija*), taksa za poslugu (*hudamija*), potom sudska taksa koja se davala za uslugu sudskog službenika koji je dostavljao obavještenja i pozive strankama (*ihzarija*), za unošenje u sudsku knjigu (*kajdija*), taksa za telala (*telalija*) i razni troškovi.

U analizi razlika u sastavu imovine, njenoj vrijednosti, visini dugova, vrstama taksi i troškova usporedit ćemo slučaj kožara Đipe i ostavinski postupak vojnog zapovjednika Sulejman-age Ablakovića iz Sarajeva iz 1822. godine.⁶⁶ Iz natpisa na njegovom nišanu na mezarju Alifakovac saznajemo da se radi o *agi serdengečtija*.⁶⁷

Struktura imovine i društveni status oba pojedinca jasno oslikavaju njihove različite pozicije. Ostavinski popis Đipa Mustafa-baše pruža uvid u profil urbanog zanatlije srednjeg društvenog sloja, čiji su ekonomski i društveni identitet bili utemeljeni na proizvodnoj djelatnosti, specijaliziranom zanatu te aktivnom učešću u lokalnim trgovačkim i vojnim mrežama. Njegova povezanost s vojnom strukturom, konkretno s janjičarima, ukazuje na složeniji društveni status koji nije bio karakterističan za sve pripadnike zanatskog staleža. Ovakva pozicija omogućavala mu je pristup ne samo širem tržištu već i određenim društvenim privilegijama, obliku vojne zaštite te uticaju unutar lokalne zajednice. Njegova ostavina, sastavljena pretežno od znatne količine različitih vrsta kože, zanatskog alata i poslovnog udjela u dućanu, svjedoči o privredno orijentisanom načinu života, tipičnom za obrtnike u razvijenim gradskim sredinama.

⁶⁶ GHB, SSK br. 61, 74–78.

⁶⁷ Vidi: Mehmed Mujezinović, "Stari Alifakovac u Sarajevu", *Naše starine*, god. VIII/1962, Sarajevo, 1962, 133. Njegovo ime pronađeno je i u jednom popisu sarajevskih janjičara s početka XIX stoljeća, gdje je zabilježeno: "Serdengečdija Sulejman-aga Ablaković". Vidi: R. Muderizović, "Jedan popis sarajevskih janjičara iz početka XIX. vijeka", *GZM BiH*, god. XXIX/1917, Sarajevo, 1918, 107.

S druge strane, imovina Sulejman-age Ablakovića bila je znatno veća i raznovrsnija, uključujući skupocjeno oružje, pokućstvo, stoku (i sitnu i krupnu), određene količine raznih vrsta usjeva, knjige, kao i brojne nekretnine u Sarajevu i okolini, uključujući i potraživanja prema drugima, te novčana sredstva stečena prodajom svoja dva dućana, kao i druge oblike pokretne i nepokretne imovine. Ovo bogatstvo upućuje na njegov visok vojni status i pripadnost višem društvenom sloju. Ove razlike potvrđuju i procijenjene vrijednosti imovine: kožar je raspolagao imovinom u vrijednosti od 69.189 para (1.729 groša i 29 para), dok je imovina vojnog zapovjednika bila procijenjena na 17.847 groša (713.880 para). Imovina Sulejman-age Ablakovića bila je gotovo desetostruko veća od one koju je iza sebe ostavio kožar Đipa, što dodatno ilustrira značajnu razliku u njihovom društvenom i ekonomskom statusu. Iako je ostavina kožara bila znatno skromnija, značajan broj povjerilaca uprkos ograničenim sredstvima posebno je značajan, jer ukazuje na visoku kreditnu aktivnost, što nije bila praksa svojstvena svim zanatlijama. Ovaj podatak ukazuje na razvijenu poslovnu orijentaciju i težnju ka proširenju zanatske djelatnosti.

Kao što je prethodno navedeno, Mustafa-baša je iza sebe ostavio dug u iznosu od 243.730 para, dok su dugovanja Sulejman-age dosežala čak 967.835 para. Drugim riječima, dugovi Sulejman-age bili su gotovo četiri puta veći u odnosu na one zabilježene u slučaju Mustafa-baše. U oba slučaja obaveze su značajno premašivale ukupnu vrijednost ostavinske imovine.

Uporedna analiza sudskih troškova pokazuje jasan trend rasta izdatka i promjene u strukturi taksi, što je prvenstveno rezultat velikih dugova koji su premašivali vrijednost ostavinske imovine. Takse u slučaju Mustafa-baše iznosile su 3.171 paru, dok su u slučaju Sulejman-age dostigle čak 2.777 groša (111.080 para). Drugim riječima, takse kod Sulejman-age bile su gotovo tridesetčetverostruko veće u odnosu na one kod Mustafa-baše, što ukazuje kako na znatno veći imovinski obuhvat tako i na složeniju pravno-administrativnu proceduru.

Iako su troškovi popisa (harc-ı defter) već predstavljali uobičajen izdatak, ovaj slučaj je posebno značajan jer se u njemu prvi put pojavljuju i druge stavke – kirija za dućan (dükkân kirası), usluge hamala (hamaliye) i najamnina za konja (bârgîr ücreti). Ove stavke nisu zabilježene u ranijem ostavinskom popisu kožara Đipe, što svjedoči o širenju sudskih usluga i promjenama u načinu njihovog obračunavanja tokom posmatranog perioda. Važno je napomenuti da su oba postupka završena unutar iste godine, što je za osmansku pravnu praksu izuzetno brzo, dok su mnoge druge procedure naplate duga trajale godinama.⁶⁸

Komparacija ostavinskih popisa Mustafa-baše i Sulejman-age pruža dragocjen historiografski uvid u društveno-ekonomsku dinamiku osmanske Bosne u prvoj polovini 19. stoljeća. Dok prvi slučaj prikazuje tipičnog urbanog zanatliju ograničenih sredstava i fokusirane poslovne aktivnosti, drugi slučaj oslikava kompleksan profil pripadnika vojno-ekonomske elite.

Iako eksplicitni podaci o potraživanjima Mustafa-baše nedostaju, opravdano je pretpostaviti njihovu prisutnost s obzirom na njegov status aktivnog zanatlije, kao i činjenicu da se roba u njegovom dućanu često prodavala na veresiju. Time se otvara pitanje onih segmenata ostavinske mase koji nisu formalno evidentirani u zvaničnim popisima, poput potraživanja po osnovu odgođenih naplata, pruženih usluga, privatnih dugovanja ili neformalnih obaveza prepoznatih unutar lokalne zajednice, a koje su potencijalno imale uticaj na raspodjelu imovine.

Ova komparacija pokazuje da složenost ostavinskog postupka nije bila određena isključivo obimom imovine umrlog, već i njegovim društvenim položajem, prisustvom duga i potraživanja, kao i kapacitetom administracije da u potpunosti obuhvati sve relevantne elemente ostavinske mase.

⁶⁸ Naprimjer, ukoliko bi partner s kojim je poslovala sarajevska trgovačka elita bankrotirao, a prema njima je postojao neisplaćen dug, procedura naplate bila je duga i često bezuspješna. Više o tome vidi: Younis, *Od dućana do pozorišta: sarajevska trgovačka elita 1851-1878.*, 39.

Zaključak

Ostavinski slučaj sarajevskog kožara – tabaka Đipa Mustafa-baše, sina Ibrahima, pruža dragocjen uvid u složenost društvenih i ekonomskih odnosa u Sarajevu početkom 19. stoljeća. Ovaj slučaj nije samo jedan u nizu sličnih ostavinskih postupaka, već je specifičan jer osvjetljava niz problema s kojima su se suočavale porodice zanatlija, naročito u trenucima kada je finansijska stabilnost zavisila od jednog nosioca prihoda. Smrt Đipa Mustafa-baše pokrenula je sudski postupak koji je razotkrpio složenu situaciju duga, gdje su povjerioci tražili da im se iz preostale imovine izmire neisplaćeni dugovi, čime se dodatno otežala raspodjela imovine i ugrozila porodična egzistencija.

Istovremeno, slučaj ukazuje i na unutrašnju različitost unutar zanatskih slojeva. Iako je Đipa bio “mali zanatlija”, njegovo nošenje titule “baše” pokazuje da su i unutar zanatskih cehova postojale hijerarhije i društveni statusi koji nisu nužno garantovali ekonomsku sigurnost.

Ovaj primjer također pokazuje da su zanati, kao i njihova vrijednost, bili podložni promjenama i da su mogli gubiti na značaju i ekonomskoj snazi, što je dodatno uticalo na položaj samih zanatlija i njihovih porodica. Dugovanje koja su se gomilala, kao i sudski troškovi predstavljali su ozbiljne prepreke za uspješno raspolaganje ostavinom i očuvanje imovine unutar porodice, što ukazuje na složenost odnosa između privatne imovine, porodičnih prava i obaveza prema trećim licima.

Naročito je važno ukazati na probleme s kojima se porodice suočavaju nakon smrti nosioca finansijske stabilnosti. U ovom slučaju iza umrlog su ostali maloljetni nasljednici i supruga, koja je bila primorana da preuzme odgovornost za pravno zastupanje porodice pred sudom. Gubitak hranitelja nije se odrazio samo na emocionalni i svakodnevni život porodice, već je doveo i do pravne nesigurnosti i potrebe za dodatnim dokazivanjem vlasničkih prava kako bi se sačuvala osnovna sredstva za život. Iako su djeca bila maloljetna, bila su prinuđena svjesno se

suočiti s posljedicama smrti oca, dok je njihova zaštita zavisila isključivo od djelovanja majke i njenih pravnih zastupnika.

Sve to potvrđuje da je ekonomski položaj sarajevskih zanatlija početkom 19. stoljeća bio neizvjestan i podložan rizicima koji su često nadilazili same zanatske vještine. Ovaj slučaj kroz šerijatske sudske zapisnike i detaljnu analizu popisa imovine daje nam jedinstvenu priliku da sagledamo svakodnevne izazove, kao i mehanizme pravne zaštite i ekonomske adaptacije unutar osmanskog sistema, čime doprinosi dubljem razumijevanju urbanog društvenog tkiva tog doba.

IZVORI I LITERATURA

IZVORI

Neobjavljeni izvori

Sarajevo

- Gazi Husrev-begova biblioteka (GHB):
 - Kadi-zade (Kadić) Muhamed Enverī, *Tārīḫi Enverī* (TE), R-7316.
 - *Sidžil sarajevskog kadije* (SSK) br. 43 i 61.

LITERATURA

Knjige

- Bejtić, Alija. *Ulice i trgovi Sarajeva*. Sarajevo: Muzej grada Sarajeva, 1973.
- Bušatlić, Hafiz Abdulah. *Porodično i nasljedno pravo Muslimana: Glavne ustanove i propisi*. Sarajevo: Islamska dionička štamparija u Sarajevu, 1926.
- *Katalog osmanskih dokumenata*, sv. 1, obradila Azra Gadžo Kasumović. Sarajevo: Gazi Husrev-begova biblioteka, 2018.
- Kreševljaković, Hamdija. *Izabrana djela*, sv. II. Sarajevo: “Veselin Masleša”, 1991.

- Kreševljaković, Hamdija. “Esnafi i obrti u Bosni i Hercegovini: (1463-1878) – Sarajevo”. *Zbornik za narodni život i običaje Južnih Slavena*, knjiga XXX, sv. 1. Zagreb: JAZU, 1935.
- Mujezinović, Mehmed. *Islamska epigrafika u Bosni i Hercegovini*, knj. I: Sarajevo. Sarajevo: “Sarajevo-Publishing”, 1998.
- Omanović-Veladžić, Alma. *Hronika Muhameda Enverija Kadića kao izvor za izučavanje kulturne historije Bosne i Hercegovine*, Posebna izdanja LXV. Sarajevo: Univerzitet u Sarajevu – Orijentalni institut, 2021.
- Škaljić, Abdulah. *Turcizmi u srpskohrvatskom jeziku*, 6. izd. Sarajevo: “Svjetlost”, 1989.
- Vlajinac, Milan. *Rečnik naših starih mera: u toku vekova*, IV sveska, Posebna izdanja, knj. CDLXXII; Odeljenje društvenih nauka, knj. 74, Beograd: SANU, 1974.
- Younis, Hana. *Od dućana do pozorišta: sarajevska trgovačka elita 1851-1878.*, Historijske monografije, knjiga 15. Sarajevo: Institut za historiju, 2017.

Članci

- Amedovski, Dragana. “Osmanska žena na Centralnom Balkanu između stereotipa i stvarnosti (16-18. vek)”. *Glasnik Etnografskog instituta SANU*, LXVI, 1, Beograd, 2018, 119–137.
- Amedovski, Dragana. “Žena u ulozi naslednice u osmansko doba: primer žene muslimanke na Centralnom Balkanu (17-18.vek)”. P.o.: *Glasnik Etnografskog instituta SANU*, LXVII, br. 2, Beograd, 2019, 325–338.
- Andrejević, Andrej. “Dva novopazarska amama”. *Balkanika*, No. VII (1976), SANU, Beograd, 1976, 291–308.
- Čar-Drnda, Hatidža. “Društveni i pravni položaj žene muslimanke u osmanskoj Bosni”. *Znakovi vremena*, vol. 10, br. 37, Naučnoistraživački institut “Ibn Sina”, Sarajevo, 2007, 124–153.

- Dimić, Ignjat I. "Bosanski sahtijan ('Bosniakenleder'): njegova proizvodnja i pripremanje: študija iz narodne tehnologije". P.o.: *Delo*. Beograd: [s. n.], 1895, 3–13.
- Filipović, Nenad. "Paša Nuhbegović i braća Gagići". *Specto: časopis za kulturu i društvena pitanja*, god. II, br. 2, Fondacija Spektrum, Sarajevo, 2025, 13–53.
- Gadžo-Kasumović, Azra. "O sidžilima u Gazi Husrev-begovoj biblioteci". *Anali*, knjiga XXI-XXII, GHB, Sarajevo, 2003, 41–83.
- Gadžo-Kasumović, Azra. "Mulla u Bosanskom ejaletu". *Anali*, knj. XXVII-XXVIII, Sarajevo, 2008, 5–67.
- Hajdarević, Rašid. "Jedan popis uhapšenih dužnika u Sarajevu iz godine 1843-44". P.o.: *Glasnik arhiva i Društva arhivskih radnika Bosne i Hercegovine*, knjiga IV–V, godina 1964–65, Društvo arhivskih radnika Bosne i Hercegovine, Sarajevo, 1965, 331–356.
- Hajdarević, Rešid, "Zaostavština iza Ahmed Munib ef. Glode mutevelije i džabije Gazi Husrev-begova vakufa". *Anali*, knj. II–III, Gazi Husrev-begova biblioteka, Sarajevo, 1974, 193–224.
- Muderizović, Riza. "Jedan popis sarajevskih janjičara iz početka XIX. vijeka", *GZM BiH*, god. XXIX/1917, Sarajevo, 1918, 105–114.
- Mujezinović, Mehmed. "Kronogram na Novopazarskoj banji". *Prilozi za orijentalnu filologiju*, br. 20–21/1970–71, OIS, Sarajevo, 1974, 437–440.
- Mujezinović, Mehmed. "Stari Alifakovac u Sarajevu". *Naše starine*, god. VIII/1962, Sarajevo, 1962, 119–138.
- Popović, Vasilj. "Trgovina Budimlića u prvoj polovini 19 stoljeća". *Narodna starina*, vol. 6, br. 14, Zagreb, 1927, 59–70.
- Sokolović, Osman A. "Tabački obrt pred okupaciju Sarajeva". *Novi Behar*, god. VII (1933–1934), br. 17–18, 246–247.
- Tepić, Ibrahim. "Trgovina Despića u prvoj polovini XIX vijeka: (prilog proučavanju nastanka buržoazije u Bosni i Hercegovini)". *Godišnjak društva istoričara Bosne i Hercegovine*, godina XX/1972–73, Društvo istoričara BiH, Sarajevo, 1974, 65–100.

- Younis, Hana. “Položaj žene u posljednim decenijama osmanske uprave – s posebnim osvrtom na život Daše Jelić.” *Historijska traganja*, 13, Institut za historiju, Sarajevo, 2014, 187–236.
- Younis, Hana. “Veletrgovac kao kreditor”. *Prilozi*, 42, Institut za istoriju, Sarajevo, 2013, 69–101.

Summary

A Legal Case of an Overindebted Tanner (Tabak) from Sarajevo in the Early 19th century

The inheritance case of Sarajevo tanner Đipa Mustafa-baša, son of Ibrahim, provides valuable insight into the complexity of social and economic relations in Sarajevo at the beginning of the 19th century. This case is not merely one among many similar inheritance proceedings but is distinctive because it illuminates a series of challenges faced by artisan families, particularly in moments when financial stability depended on a single breadwinner. The death of Đipa Mustafa-baša triggered legal proceedings that revealed a complicated debt situation, where creditors, despite the presence of legal heirs, namely the widow and three minor children, demanded repayment of outstanding debts from the remaining estate, thereby complicating the distribution of assets and jeopardizing the family's livelihood. At the same time, the case highlights internal distinctions within the artisan class. Although Đipa was considered a "small artisan," his bearing of the title "baša" indicates that hierarchies and social statuses existed within the craft guilds, which did not necessarily guarantee economic security. This example also demonstrates that crafts and their associated value were subject to change and could decline in significance and economic strength, further impacting the position of artisans and their families. Accumulated debts, as well as legal costs, posed serious obstacles to the effective management of the estate and the preservation of family property, underscoring the complexity of relationships between private assets, family rights, and obligations to third parties. It is particularly important to emphasize the challenges families faced following the death of the primary financial provider. In this case, the deceased left behind minor heirs and a widow who was compelled to assume responsibility for legally representing the family in court. The loss of the breadwinner affected not only the emotional and daily life of the family

but also resulted in legal uncertainty and the need for additional proof of ownership rights to safeguard the basic means of subsistence. Although the children were minors, they were forced to consciously confront the consequences of their father's death, while their protection depended solely on the actions of their mother and her legal representatives. All this confirms that the economic position of Sarajevo's artisans in the early 19th century was precarious and exposed to risks that often exceeded their craft skills alone. This case, through Sharia court records and a detailed analysis of the estate inventory, offers a unique opportunity to examine daily challenges, as well as the mechanisms of legal protection and economic adaptation within the Ottoman system, thereby contributing to a deeper understanding of the urban social fabric of that period.